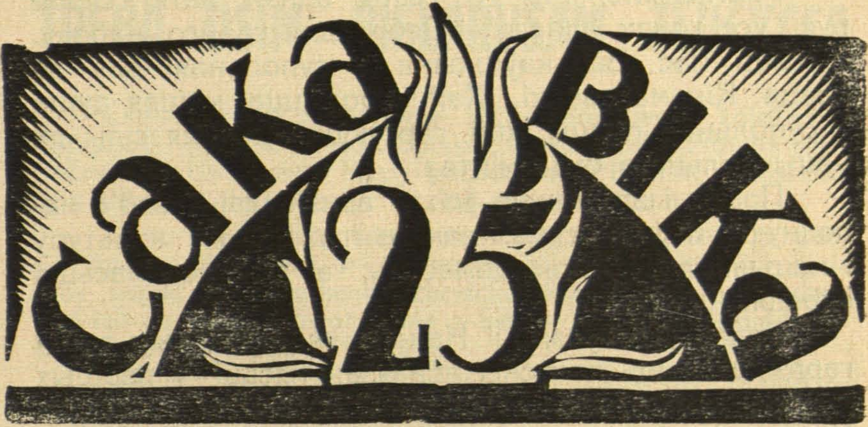
Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

ЧАСАПІС БЕЛАРУСКІХ СТУДЭНТАЎ

САМІ САБЕ СВАІМІ СІЛАМІ!

№ 2 (4) Сьнежань 1938 Год III

29983

127470

MOKSLŲ AKADEMIJOS BIBLIOTEKA

* * *

Надыходзяць новыя дні нашага бытаваньня. Сяньня — нясе глыбокія перамены ў ва ўсіх народаў. Кожны народ нездаволены на'т дзяржаўным жыцьцём. Кожны народ што раз болей магутнее нацыянальна, консалідуе свае сілы і шторaз крапчэй займае свае пазыцыі. Апошнія міжнародныя падзеі вымоўна даказалі, што не дзяржава ёсьць выканчэньнем сіл і вартасьцяў народу, але яго этнічная, народная непераможная стойкасьць. Вучыць нас і гісторыя ўсіх народаў, што нацыянальнае зцымэнтаваньне і злучэньне, а ў злучэньні ўзьвялічаньне веры, ў свае народныя сілы даводзіць да поўнага адраджэньня.

Браты Беларусы! Акружаючыя нас народы, ужо скансалідавалі свае сілы, узгадавалі магутны нацыянальны дынамізм, прад якім мусяць уступіць усе слабыя і разцярушаныя. Мы далей вядзём палітыку свае групы і партыі, мы далей разагнаны і паадзіноку.

Грамадзяне! Мы ўсе сыны аднэй маткі - Беларусі, усе хочам аднаго — Дабра для свайго народу. Лучыць нас Бацькаўшчына і супольная для яе праца. Кіньма сваркі. Хай адродзіцца нашая душа ў супольнай працы, хай гартуюцца нашыя сілы да нацыянальнага будаўніцтва.

Праца і злучэньне ўсіх у аднэй ідэі разаб'е народную пасыўнасьць, занясе пад стрэхі культуру і нацыянальную сьведамасьць, а з сьведамасьцю адраджэньне.

Беларусы студэнты! На нас, як перадавым авангардзе ляжыць пачэсны абавязак нясьці ў першых радох горда адраджэнскі сьцяг еднасьці і ахвяры. Мы павінны ў сучасную пару пасьвяціць усе свае сілы для дабра Беларускага Народу. А дарога да дабра нашага Народу ляжыць у консолідацыі сіл і еднасьці дзеяньня і еднасьці думаньня.

Беларусы адраджэнцы! Заўтра — ёсьць нашае. Сяньня чакае нас праца на прасторным, беларускім палетку. З песьняй радасьці на вуснах мы павінны пайсьці на перадзе, сеючы зернямі Праўды, Любові і Справедлівасьці.

МАЛАДЫЯ АДРАДЖЭНЦЫ

З ідэовай дэклярацыі маладых адраджэнцаў

Праўдай ёсьць, што дзеля асягненьня народных ідэалаў, патрэба аб'еднаньня сіл народу, адсутнасьць нутраной барацьбы. Рух маладых адкідае тады барацьбу клясаў, як мэтад, зьдзейсьненьня грамадзкага адраджэньня а ў салідарнасьці ўсіх слаёў грамадзянства бачыць крыніцу беларускага адраджэньня.

TREBA ŬSIM BIEŁARUSAM ZŁUČYCCA

Ciapierašniaje biełaruskaje žyćcio hrupujecca kala troch časapisaŭ: «Chryścijanskaj Dumki», «Biełaruskaha Frontu» i «25 Sakawika». Usie hetyja hrupy pachodziać z B.Ch.D. i blizu ŭsie tyja samyja ludzi pracujuć tut, što pracawali tam.

Čamu jany ciapier iduć nie razam, jak daŭniej, to trudna zrazumieć. Pamiž imi niama nijakaj ideowaj rožnicy; usie jany stajać na narodnym i chryścijanskim hruncie, a adnak štoś ich dzielić, a nawat dźwie z hetych troch hrup pamiž saboj sporyli, dyj ciapier bočacca.

Treciaja hrupa — heta hrupa «25 Sakawika» Maładych Adradžencaŭ. Hetyja apošnija wyrazna akreślili swaju prahramu, wydajučy Ideowuju Deklaracyju, u jakoj jasna i adkryta pryznalisia da chryścijanstwa i narodnaści i hetym tolki rožniacca ad papiarednich hrupaŭ.

Voś ciapier pytańnie, ci heta karysna iści addzielna. Viadoma, što ŭ našyja časy usie narody kansalidujucca. Usie siły adnaho kirunku łučacca ŭ adno i ŭ hetym ich siła. Tym bolš my nia možam dapuścić da raściarušańnia. I tut treba nam pryzadumacca.

Pawodle našaj dumki, idealohija «25 Sakawika» jakraz nadajecca, kab być pryniataj praz adnych i druhich wyšej skazanych.

«Biełaruski Front» prapahawaŭ u swaim časie kooperatywizm, a «Chryścijanskaja Dumka» nie adkazałasia ad korporacjonizmu, da katoraha była prychilna «Bieł. Krynica». Woś prahrama Maładych Adradžencaŭ moža być padstawaj złučeńnia, bo jana łučyć u sabie ŭsie elementy hetych hrup, stanowiačy ich syntezu: narodnaść, chryścijanstwa, kooperatywizm i korporacyjanizm.

Naahuł biaručy, ciełaje biełaruskaje hramadzianstwa, nia hledziačy na rožnicu nawat świetapahladu pad naciskam z wonku, prajawiła daśpiełaść da złučeńnia (spawa Muzeju).

Kali mahli złučycca Biełarusy dziela abarony Muzeju, to tymbolš pawinny złučycca dziela dabra całaha Narodu. Treba nam usim skansalidawacca, u hetym budzie našaja siła.

Maładyja Adradžency kidajuć klič hetaj kansalidacyji ŭsich hrup i kirunkaŭ dla supolnaj pracy dziela dabra całaha biełaruskaha Narodu.

st.

Sutnaść nowaje demokracyji

Ci-ż warta siańnia ŭ čas wialikich padziejaŭ, pieramien i napružańnia zajmacca teoretyčnymi razwažańniami ab kwestyi wielmi časta paŭtaranaj na bačynach roznajakaje presy, jak biełaruskaj, tak i niebiełaruskaj? — zapytaje mianie adrazu čytač, pračytaŭšy zahałowak ab demokracyji. Dumaju, što nia hledziačy na ŭsio, na sučasnyja padziei i pieramieny, krystalizawańnie świetahladu, čaławiečaha prawilnaha dumańnia, jość pieršym etapam da dziejańnia. Sučasnyja pieramieny jakraz dakazywajuć, što stary świet pierażyŭsia, što idzie nowaja para dla čaławiectwa, a ŭ tym dla paasobnaje adzinki, hramady i narodaŭ. Woś zrazumieć sutnaść hetaha zaŭtra, a zrazumieŭšy, pryspasobicca da jaho, jość zadańniem kožnaha čaławieka, a ŭ tym liku j Biełarusa.

Słowa demokracyja jość tak pašyrana, što wyjaśniać jaho sens słoŭny, farmalny, zdajecca, było-b niepatrebnym. Jano aznačaje nia što inšaje, jak narodaŭładańnie, narodawolstwa. Ale značeńnie pawodle samaha słowa ničoha nam nie pajaśniaje. My pawinny pajści da źmiestu hetaha słowa. Tut užo znojdziem cełuju wiazanku roznajakich pohladaŭ, pačynajučy ad staradaŭnaje Hellady (Hrecyji), na sacyjaliźmie kančajučy. Adny pad demokracyjaj razumiejuć swabodu palityčnaha udziełu ŭ dziaržaŭnych ustanowach šyrejšaha kružka hramadzian (staradaŭnaja Hellada i Roma), inšyja jaje bačać u roŭnaści ŭ adnosinach da prawa, swabodzie i pašanie prywatnaje ŭłasnaści (Wialikaja Francuskaja Rewolucyja). Dziewiatnaccaty wiek praz demokracyju razumieŭ stroj parlamentarna-liberalny. Teoretyčnuju padkładku atrymała henaja koncepcyja ad filozafa francuskaha Monteskie. Sutnaściu jaje byŭ padzieł dziaržaŭnaje ŭłady na try składowyja čaściny ad siabie niezaležnyja i na siabie dziejučyja: ustanowadaŭčuju, wykanaŭčuju i sudawuju. Adciemim jašče, što ŭłada ustanowadaŭčaja (legislativa) mieła pierawahu nad wykanaŭčaj (executiva). Usie konstytucyji pa 1848 hodzie išli pa linii parlamentaryzmu, až asiahnuli pa suświetnaj wajnie ščyty swajho raźwićcia. Praz demokracyju ŭ pawajennym časie razumiełasia ład parlamentarna historyčny, u swabodnych pierawybarach u formie 5-ci prykmietnaje wybarčaje ordynacyji. Realizacyja hetych liberalnych ideałaŭ Francuskaj Rewalucyji pryniasła reakcyju zaraz-ža pa suświetnaj wajnie. U mnohich krainach źjaŭlajucca hrupy antyparlamentarnyja i antydemokratyčnyja z kličami baraćby i pahardy da minułych ideałaŭ. Na miesca padziełu dziaržaŭnaje ŭłady, pierawahi parlamentu nad uradam, jany stawiać za najwyšej-

šuju dogmu-aŭtarytet pawadyra i mityčnaje pajmo Dziaržawy. *Na miesca swabodnych pierawybaraŭ, swabody sacyjalnaha* hurtawańnia, uwodziać regimè (režim) monopartyj (adnej partyji) manapol partyjnaha dumańnia. Usioroŭna jak ich nazywajuć: *adnych fašystami, druhich kamunistami, metad ich dziejańnia* adnolkawy — siła i aŭtarytet, niawola j paniżeńnie čaławieka.

Pieršyja (fašysty) nazywajuć siabie adkryta worahami demokracyji, druhija (kamunisty) starajucca wykarystać demokratyčnyja ruchi jak pamahalnik swaje partyjnaje mety.

I ŭ adnych i druhich raźwiwajecca baraćba čaławieka prociŭ čaławieka. Demokracyja parlamentarnaja ŭ takim nastroi nie mahła wydziaržać, u mnohich dziaržawach ustupiła na karyść mienš abo bolš jaramu fašyzmu ci kamunizmu. Astalisia tolki redkija, skazaŭby spoźnienyja romantyki liberalizmu i parlamentarnaje demokracyji. Heta aznačaje ,što staryja formy žyćcia pieražylisia, što nabližajucca nowyja, jakija pieramožna łamajuć stary paradak.

I kamunizm i fašyzm majuć u sabie niešta supolnaje aprača siły i pawadyra. I ŭ adnym i druhim kirunku sacyjalnaha dumańnia znachodzim sproby pieraacenki ŭsich wartaściaŭ, źnistažeńnia staroha demokratyčnaha indywidualizmu i twareńnia uniwersalistyčnaha dumańnia. Staraja demokracyja jak pryncyp swoj staŭlała adzinku (indywiduum) i pryznawała joj usie prawy i swabodu dziejańnia (laisser faire, laisser passer). Heta było asabliwa karysna dla narastajučaj buržuazyji XIX stahodździa, jakaja zhurtawaŭšy ŭ swaich rukach kapitał zhodna z kličami liberalnaje demokracyji — swabody dziejańnia, zawajawała ŭsio ekanamičnaje žyćcio. Hetym paradkam słaŭnyja lozunhi Francuskaje Rewalucyji — Roŭnaść, Swaboda i Braterstwa (egalité, liberté, fraternité) prywiali ŭ realizacyji niawolu šyrokim masam praletarjatu, niaroŭnaść u padziele bahaćcia i stwareńnie klasy małoj kolkaści bahacoŭ i sotni miljonaŭ proletaraŭ. Zamiest braterstwa i ŭzajemnaj lubowi pačałasia raźwiwacca baraćba klasaŭ, nienawiść čaławieka da čaławieka.

Fašyzm i kamunizm adkinuli ŭsie ŭspomnienyja lozunhi roŭnaści, swabody i braterstwa. Mussolini skazaŭ, što kličy Francuskaje Rewalucyi — heta fikcyja. Fašystaŭskaja rewalucyja imkniecca da zhurtawańnia ŭsiaho hramadzianstwa ŭ imia adnaho kliču: Dziaržawa. Woś dziaržawa maje być hetym ahramadnym abyjmom (Lewiatanam) usiaho hramadzianstwa i swaim uniwersalistyčnym dumańniem, swaimi kollektyŭnymi patrebami, nistožyć praciŭnaje dumańnie adzinki, katoraja kirawałasia-b wyklučna swaim intaresam. Hetym sposabam

adzinku z jaje asabowaściu ŭłučaje ŭ wialikuju dziaržaŭnuju mašynu, mima jaje woli, siłaj i prymusam, hetym sposabam imkniecca da realizacyji salidarnych intaresaŭ usich słajoŭ hramadzianstwa, adkidajučy baraćbu klasaŭ.

Padobna pajšoŭ kamunizm. Lenin skazaŭ jasna: kožnaja swaboda jość abmanam, kali praciŭna jana jość sprawie aswabadžeńnia pracy ad hniotu kapitału. Sawieckaja rečaistaść u praciahu 20 hod starajecca złamać indywidualizm i złučyć usich u adzin wialiki kalektyŭ pad panawańniem dziaržaŭnaha kapitału. I tut my nahladajem hetkaje samaje imknieńnie da pieramieny dumańnia z indywidualistyčnaha na kollektywičnaje. Heta pieramiena idzie taksama siłaj i hniotam u jašče bolšym maštabie jak u fašyźmie. Woś hetyja sproby pieraacenki čaławiečaha dumańnia z adnaho boku zbližajuć da siabie fašyzm j kamunizm, a z druhoha źjaŭlajucca abjawam nowych pieramien, kali adzinka piarojdzie sama biez prymusu da realizacyji nowaje epochi — nowaje demokracyi, źmiestam jakoj i jość kolektyŭnaje dumańnie.

Što-ž heta jość nowaja demokracyja?

Demokracyja nadychodziačych dzion jość prociŭstaŭleńniem šmatlikich kirunkaŭ XIX i XX stahodździaŭ. Wialikaja Francuskaja Rewalucyja pryniasła, jak my kazali, pieramohu buržuaziji i indywidalistyčnamu dumańniu. Adzinka, asabliwa mocnaja ekonomična, chacieła jak najbolš swabody ŭ swaim dumańni, nia hledziačy na intaresy inšych, chacieła jak najmienš pieraškod z boku hramady i dziaržawy. Wynikam prociŭstalŭeńnia adzinki kollektyŭnaj hrupie źjawiłasia baraćba. Baraćba heta maje swajo apiryšča ŭ samaj natury čaławieka. «Ja» adzinki, heta značyć jaje sobskija intaresy, u swaim ehaiźmie, choča tolki isnawać i ŭładaryć usim «nie ja». Praz «nie ja» tre, razumieć usió inšaje, što wychodzić za sferu dziejańnia i ŭładańnia adzinki. Woś hetaje «ja» choča bačyć, u prociŭstaŭleńni da ŭsiaho inšaha swaju pierawahu i swaje prawy. Padzieł na „ja" (maje intaresy) i „nie ja" (čužyja intaresy), na subjekt (maja adzinka) i abjekt (čužaja adzinka) dawodziać da warožaha dualizmu (dwukirunkowaści), jaki prajawiŭsia ŭ całym hramadzkim, haspadarčym i palityčnym žyćci XIX i pačatku XX wieku. Hety warožy dualizm byŭ pryčynaj hniotu adnaho čaławieka druhim, krywawych ździekaŭ i rewalucyjaŭ. Cely wiek XIX byŭ peryjadam zmahańnia adzinki z hramadoj, indywidualizmu z kollektywizmam, subjektu z abjektam. U hetym zmahańni i chacieli bačyć sutnaść demokracyji ŭsie liberały XIX i XX stahodździa. Hetuju dualistyčnuju demakracyju nazywajem my pozytyŭnaj, Sutnaściu jaje była negacyja kollektyŭnych intaresaŭ i abarona „swaich" prawoŭ adzinki. Dziar-

žawa nia moža ŭwachodzić u sferu dziejańnia adzinki, dziaržawa nie pawinna arhanizawać haspadarčaha i socyjalnaha žyćcia i h. d.

Usie amal konstytucyji hetaha peryjadu, usie zakony dyj hramaty byli i jość adbićciom indywidualistyčnaha dumańnia i pradstaŭlajuć u bolšaj, abo mienšaj miery demokracyju ŭ formie negatyŭnaj. I choć u apošnich časoch pačała raźwiwacca reakcyja suproć demakracyji nehatyŭnaj, adnak dumańnie jaje astałosia hłybaka ŭwa ŭsich siańniašnich reakcyjnych kirunkach. Jak my ŭžo bačyli i kamunizm i fašyzm siłaj i nienawiściu choča panawać nad świetam, h. zn. nad čaławiekam i kidaje adzin lozunhi baraćby klasaŭ, druhi rasaŭ i narodaŭ. Da pieramieny dumańnia čaławieka imkniecca tolki častkowa. Poŭnaha pierałomu prawieści nia ŭ siłach, bo nia maje aružža na padboj čaławiečaha ducha.

Demokracyja nowaja, nazywajem jaje pazytyŭnaj, imkniecca pa linji ewalucyji čaławiečaha ducha, da złučeńnia warožaha dualizmu pamiž „ja" i „nie ja", adzinki z intaresami kollektyŭnaje hramady. Biaz hetaha złučeńnia (syntezy) niemahčyma wyjści z baraćby adnych prociŭ druhich, z niaroŭnaści da roŭnaści, z niesprawiadliwaści da sprawiadliwaści, z niawolnictwa da swabody. U wyniku nastupić nowaja niaroŭnaść, nowaja niesprawiadliwaść i nowaja niawola.

Synteza čaławičaha dumańnia nastupić tady, kali „ja" adzinki pieramoža siabie, ačyścić ad źwiarynaha ehaizmu, jak z najbolšaje ahidy, kali aświecić siabie Wyšejšaj Praŭdaj, kali sahreje swajo serca luboŭju da „nie ja" — da druhoha čaławieka. Ehaizm čaławieka jość pryčynaj panawańnia nad druhim, usich ździekaŭ i niawoli. Hety ehaizm z adzinki pierachodzić na hrupy, klasy i narody i choča isnawać i žywicca inšymi. U sile, u źwiarynaści bačyć sprawiadliwaść, jakaja jamu prynosić karyść. Woś hety ehaizm i zaślaplaje wočy ludziej, tumanić rozum, tworačy teoryju rasizmu i šowinistyčnaha nacyjanalizmu i baraćby klasaŭ i narodaŭ.

Adradzić swajo „ja", heta značyć pierałamać samoha siabie i pryniać, što nia tolki isnuju „ja", ale isnuje hetkaje samaje „nie ja" — druhi čaławiek z takimi samymi prykmietami, asabowaściu i prawami. Swajo dumańnie aświacić Wyšejšaj Praŭdaj Chrystowaje Nawuki, što ŭsie my ludzi-braty, što tworym adnu wializarnuju hramadu čaławiectwa.

Kali my da hetaha dumańnia dałučym nia tolki pryznańnie inšamu ŭsich naležnych jamu prawoŭ, ale sacyjalnuju luboŭ i hetaj luboŭju sahrejem swajo serca, dumańnie indywidualistyčnaje, dumańnie baraćby i panawańnia ustupić music nowamu — socyjalnaj sprawiadliwaści. Pamiž „ja" i „nie ja"

zhinie tady dualizm i zmahańnie, a paŭstanie synteza i pazytyŭnaja tworčaść.

Biaz hetkaha adradžeńnia „ja" kožnaha čaławieka, niemahčymaja synteza adzinki ź hramadoj, niemahčymaja poŭnaja sprawiadliwaść.

Praf. Jaworski skazaŭ zusim prawilna: sapraŭdnaja demokracyja nie zaležyć ad palityčnaha stroju a składajecca z etyčnych wartaściaŭ.

Pierałom demokratyčny i zdajecca najbolšy z usich rewalucyjaŭ lažyć u pierałomie „ja", u pierałomie indywidualistyčnaha dumańnia na kolektywistyčnaje.

Ci-ž hetki pierałom čaławiečaje psychiki i jaho indywidualistyčnaha dumańnia jość mahčymy? Jon nia tolki mahčymy, jon jość akančalnym etapam ewalucyji čaławiečaha ducha. Hetuju ewalucyju bačym uwa ŭsich dziaržawach u apošnija časy. Prajaŭlajecca jana ŭ pastupowaj, štoraz bolšaj pazycyji socyjalnych arhanizacyjaŭ u haspadarčym i publičnym žyćci paasobnych dziaržaŭ. Hetuju demokratyzacyju bačyli my i ŭ fašyźmie i balšawiźmie. Ale niwodzin kirunak nie pierałamaŭ jašče čaławiečaha „ja" nie prawioŭ najbolšaje rewalucyi čaławiectwa, kab dajšci da syntezy „ja" i „nie ja". I dajšci da hetaje syntezy nia moža, bo i fašyzm i balšawizm adkinuli hramadzkuju luboŭ, uwodziačy nienawiść čaławieka da čaławieka.

Poŭnuju realizacyju nowaje pazytyŭnaje demokracyi niasie tolki Chryścijanstwa. Jano za najwyšejšy pryncyp socyjalnaje nawuki stawić try syntetyčnyja praŭdy: asabowaść čaławieka, hramadzkaja luboŭ i sprawiadliwaść. Pazytyŭnaść hetaha dumańnia lažyć u tworstwie, a nie ŭ baraćbie, i pałučeńni (nie ŭ padparadkawańni) adzinki z hramadoj biaz wonkawaha hniotu.

Woś hetkaje złučeńnie adzinki z kolektyŭnaj hrupaj, znistažeńnie baraćby pamiž „ja" i „nie ja" i realizacyju sprawiadliwaści ŭ praktyčnaj raźwiazcy, bačym my ŭ kooperatyŭna-korporacjonistyčnym ładzie.

WACŁAŬ PAPUCEWIČ

Маладыя Адраджэнцы найвялікшую перашкоду да зьдзейсьненьня сапраўднага шчасьця Беларускага Народу і сваяго асабістага бачаць у эгаізме, а таму з ім змагаюцца.

У 18-ыя ЎГОДКІ СЛУЦКАГА ПАЎСТАНЬНЯ

Часта можна спаткацца з закідамі, што Беларусы, падобна як і іншыя ўсходнія славянскія народы не дасьпелі яшчэ да самастойнага жыцьця, мала гэтага, — што нават ня хочуць выйсьці на незалежніцкі шлях, што задаволеныя палажэньнем, у якім знаходзяцца, й калі імкнуцца да чаго, дык толькі да двох канкрэтаў, — паіменна: зямлі й хлеба. Земля й хлеб, паводле іх, гэта цэнтральная вось, каля якой круціцца ўся сфэра зацікаўленьня Беларускага Народу, вышэйшыя-ж аспірацыі ляжаць паза гэтай сфэрай, зьяўляюцца для гэтага Народу зусім чужымі, накінутымі групкай інтэлігэнцыі, а часамі нават вынікам інтрыгаў вонкавых, абсалютна чужых для гэтага народу дзейнікаў.

Што падобныя закіды зьяўляюцца безпадстаўнымі і зусім неўзасадненымі сьведчыць шмат фактаў із гісторыі слаўных дзён нашага мінулага. Аб гэтым сьведчыць перадусім пара самастойнага гаспадарсьцьвеннага жыцьця ў пэрыяд XI—XVI стагодзьдзяў і залатая пара панаваньня Беларускага Народу на полі культуры і мастацтва ў XV—XVI в.

Ня трэба аднак сягаць далёка да фактаў зацьвіўшых у патыне стагодзьдзяў, ня трэба заглыбляцца ў пэрэспэктыву гістарычных дадзеных з далёкага прошлага каб, даказаць грубую тэндэнцыю і безпадстаўнасьць гэтых закідаў у адносінах да Нашага Народу. Хопіць аглянуцца крыху назад, вярнуцца думкаю на нашыя землі 18 гадоў таму, каб пераканацца аб нечым зусім проціўлеглым, з чаго кожны з нас можа гардзіцца з прыналежнасьці да сям'і Беларускага Народу.

Восемнаццаць гадоў назад найлепшыя сыны Бел. Народу ў абароне сваіх нацыянальных ідэалаў аружна выступілі супроць захопніцтва нашых усходніх суседзяў. Першы раз у гісторыі навейшых часоў Нашага Народу палілася беларуская кроў за сваю, сьвятую справу, за рэалізацыю сваіх ідэалаў. Актам 25.III.1918 г. а пасьля фактам гэтага аружнага выступленьня ў лістападзе 1920 году Беларускі Народ злажыў экзамен на права поўнавартаснага народу. Маючы на ўвазе прыпадаючую ў гэтым месяцы 18 гадаўшчыну так важнага для нас гістарычнага факту затрымаемся над ім крыху даўжэй.

Сусьветная вайна, а пасьля вялікая расейская рэвалюцыя прычынілася да таго, што шматлікія вязьні турмы народаў — Расеі прыступілі да будаваньня сваіх народных дамоў. Беларусы не асталіся з заду. 1917—1918 гады, гэта

гады інтэнсыўнай працы над закладаньнем падвалінаў пад самастойнае жыцьцё. Першы этап працы закончыўся актам 25 сакавіка 1918 году. Наступіў другі этап — праводжаньня ў жыцьцё ідэалаў сфармулаваных гэтым гістарычным актам. На дарозе да гэтага сталі ў першую чаргу контынуатары „собирателей русских земель“ маскоўскіх цароў— бальшавікі, якія ізноў нясьлі няволю беларускім масам, асалоджываючы апошнюю прыгожымі клічамі „роўнасьці“, „правам самастанаўленьня“ аж да „отделенія“, міфам інтэрнацыянальнай солідарнасьці і іншымі таму падобнымі фразамі.

Перад перамагаючым бальшавіцкім натоўпам змушаны быў выэміграваць Урад Б. Н. Р. Беларуская справа прадстаўлялася даволі сумна. І ў гэты сумны час выступае на гістарычную арэну слуцкая зямля.

Случчына праз цэлы час крысталізаваньня беларускай політычнай думкі брала ў гэтым самае жывое ўчасьце. Ужо ў пачатку 1918 г. паўстае да жыцьця ў Слуцку Бел. Нац. Камітэт і цэлы рад валастных камітэтаў, мэтай якіх была барацьба за поўныя правы Бел. Народу. Разагнаны праз бальшавікоў пасьля кароткага істнаваньня, у 1919 г. Нац. Кам. ізноў уваскрасае да жыцьця. Зразумеўшы аграмаднае значэньне фізычнае сілы Нац. Камітэт прыступае да яе тварэньня, даручаючы гэты так важны адрэзак сваёй дзейнасьці тром сябрам: Бачку, паручыку Мацэлі і Паўлюкевічу. У пачатку лістапада 1920 году Камітэт папаўняецца новымі сябрамі, а 14.XI, бяручы пад увагу павагу перажыванай хвіліны, склікае Агульны Зьезд Случчыны, на які прыбыло 107 дэлегатаў з усіх куткоў слуцкае зямлі. На Зьезьдзе прысутнічалі апрача гэтага прадстаўнік ад Найвышэйшай Рады Бел. Нар. Рэспублікі Павал Жаўрыд, як камісар Ураду Б. Н. Р. на слуцкі павет, прадстаўнікі ад каманды польскіх войскаў і дэлегацыя ад Балаховіча.

Агульны Усебеларускі Зьезд Случчыны, а пасьля яго эгзэкутыва г. зв. Рады Случчыны (ў склад якой уваходзіла 17 асобаў пад старшынствам эсэра Пракулевіча) выразна сталі на плятформе нацыянальнай апрычонасьці і поўнага самастанаўленьня па думцы акту 25.III.1918 г. Бел. Народу аб сабе. Аб гэтым здэкляраваным незалежніцкім становішчы сьведчыць цэлы рад дакумантаў, пастановаў, адозваў Зьездам, а пасьля Радай выданых.

Як найбольш характэрныя і выразна прадстаўляючыя гэтае становішча, падаём выняткі із Рэзал. І Зьезду з дня 14.XI.1920 г. і дэкляpацыі Рады Случчыны (паводле Белар. Фр. № 8-1936).

„Першы Беларускі Зьезд Случчыны, скліканы ў ліку 107 асоб вітае Найвышэйшую Раду Бел. Народнае Рэспублікі і заяўляе, што ўсе свае сілы аддасьць на адбудову Бацькаўшчыны і катэгарычна пратэстуе проціў заняцьця нашае Бацькаўшчыны чужацкімі і самазванчымі савецкімі ўладамі“...

„У момант самаазначэньня ўсіх народаў і барацьбы іх за сваю самастойнасьць і свабоду Бел. Рада Случчыны, выпаўняючы волю селянства, паслаўшага яе і даверыўшага ёй абарону незалежнасьці нашае Бацькаўшчыны Беларусі, заяўляе ўсяму сьвету аб дамаганьнях, намерах беларускага селянства:

1. „Беларусь павінна быць вольнай, незалежнай Рэспублікай у яе этнаграфічных межах“...

„Абвяшчаючы аб гэтым і зьяўляючыся выразіцелькай волі Народу, Слуцкая Рада дэкларуе цьвёрда стаяць за незалежнасьць роднае Беларусі і бараніць інтарэсы селянства ад насільляў з боку чужаземных захопнікаў, у выпадку патрэбнасьці нават сілаю аружжа, ня гледзячы на лічэбную перавагу ворага, думаючы, што наша справа — справа праўдзівая, а праўда заўсёды закрасуе“...

І ня трэба было доўга чакаць каб зьмест рэзалюцыі задакумэнтаваць чынам. Бальшавікі ў разрэз прапагаваных клічаў, ня лічучыся з воляй жыхароў сілаю пастанавілі прылучыць слуцкі чарназём у межы савецкае дзяржавы. Случчакі ў абароне волі і свабоды хапаюць за аружжа. Прысьпешана творацца з ахвотнікаў вайсковыя фармацыі. Паўстаюць 2 палкі першага нацыянальнага беларускага войска: слуцкі і грозаўскі, з якіх фармуецца слуцкая дывізыя, налічываючая ў хуткім часе да 10.000 чалавек.

Былі людзі, быў моцны нацыянальны дух, — не хапала толькі аднаго, у даным выпадку найважнейшага — аружжа. Гэты недахоп у першых ужо сутычках з ворагам даецца даволі моцна ў знакі. Першы баявы хрост атрымалі паўстанцы 27.XI.1920 г. Вынік як на колькасьць і якасьць азбраеньня быў для Случчакоў ганаровы. Наагул вера ў праваcьць справы, у праўду, справядлівасьць узмацняла маральны бок салдатаў да тае ступені, што паміма недахопу амуніцыі і стрэльбаў пасьпехова змагаліся з інтэрнацыянальным наезднікам...

Наступілі аднак сумныя хвіліны для слуцкіх паўстанцаў. Бальшавікі сьцягнулі на слуцкія землі новыя камуністычныя аддзелы, пад напорам якіх дывізыя 28 сьнежня 1920 г. перайшла польскую граніцу, дзе была інтэрнаваная спачатку ў Сіняўцы, а пасьля ў Беластоку. Паўстаньне па-

міма гэроізму слуцкіх сялян, было здушана пераважаючымі сіламі бальшавікоў. Адзін разьдзел гісторыі Беларускага Народу навейшых часоў закончыўся...

І хаця паўстаньне закончылася трагічна для яго ўчасьнікаў, і хаця клічы выпісаныя на сьцягох паўстанскіх палкоў не знайшлі сваёй рэалізацыі — мае яно аднак для нас аграмаднае значэньне, стаўляючы, як ужо падчыркнена вышэй, увесь Беларускі Народ у рады поўнавартасных народаў Эўропы.

Ахвяра крыві сыноў слуцкае зямлі не прапала надарэмна! Аб гэтай ахвяры памятае ўвесь сучасны беларускі маладняк, а студэнцкі перадусім, і ў 18-ыя ўгодкі няроўнага змаганьня схіляе галавы перад гэройствам Случчакоў!

М.

CI PAMIŽ WIERAJ I NAWUKAJ JOŚĆ PROCIŬSTAŬLEŃNIE CI ZALEŽNAŚĆ?

Ad času, kali materyjalizm wyjšaŭ z ciesnych zakamarkaŭ siaredniawiečča u 18 wieku, asabliwa ad Wialikaj Francuskaj Rewalucyji, ukaraniŭsia wielmi hłybaka pahlad, što pamiž nawukaj i relihijaj, wieraj i wiedaj ležyć nieprabytaja prorwa. Usie teoretyki histaryčnaha materyjalizmu i pozytywizmu dakazywali u mienšym abo bolšym maštabie, što tolki wieda na dośledach abapiortaja, wieda eksperymentalnaja daje paznańnie rečaistaści, heta značyć praŭdy. Usio inšaje, što wychodzić za mieży dośledaŭ, nia isnuje, jość čaławiečaj wydumkaj.

Wydumkaj hetkaj jość, pawodle ich, i relihija, jakuju byccam stwaryli duchoŭniki dla swaich klasawych intaresaŭ. Relihija, kažuć, šukaje wytłumačeńnia swaich praŭdaŭ u metafizycy, jakaja i ležyć za miežami eksperymentu, a hetym i za miežami čaławiečaha paznańnia. Boh, jak centralny pradmiet isnawańnia kožnaje relihji jość tolki, pawodle materyjalistaŭ, abstraktnym paniaćciem i latucieńniem čaławieka za tym, čaho nie razumieje.

Razhledzim tut, ci sapraŭdy pamiž relihijaj a nawukaj niama nijakich sutyčnych? Ci-ž sapraŭdy nawuka jość systemaj našaje wiedy, wiedy peŭnaj, niaźbitaj par excelence, a relihija tolki latucieńniem čaławiečaje fantazyji.

Wyjdziem z definicyji nawuki. Nawuka heta jość paznańnie rečy ŭ zaležnaści pryčynowaj (scientia est cognitio rei per

causas). Nawukowy tady budzie naš sud, kali my nia tolki paznajom reč, ale razumiejem jaje isnawańnie, jaje racyju isnawańnia. Da paznańnia hetaje pryčynowaj zaležnaści za mała jość samych zmysłowych uražańniaŭ. Samaja zaležnaść pryčynowaja wychodzić za mieży eksperymentu i tut musić pryjści na pomač nowaja siła čaławiečaha paznańnia — rozum. Nawuka tady z sensualistyčnaj pierachodzić u razumowuju, racyjanalistyčnuju; pry pomačy indukcyji tworyć ahulnyja paniaćci. Pry pomačy razumowaje siły kruh čaławiečaha paznańnia pawialičwajecca, adnak nie abyjmaje ŭsich rečaŭ. Užo filazof niamiecki ŭ 19 stahodździ Haeckel pisaŭ hetak. Isnujuć na świecie 7 zahadak (die Weltraetsel), z katorycn prynamsi 4 jość niemahčymyja da raźwiazki. Ignoramus (nia wiedajem) — heta apošnieje słowa nawuki. Zahadki hetyja jość: sutnaść materyji i siły, pačatak ruchu, pachodžańnie žyćcia i wolnaść čaławiečaje woli». Da razwiazańnia hetych faktaŭ imknuŭsia rozum čaławieka ad staradaŭnych wiakoŭ. Nawiejšyja wučonyja h. zw. pozytywisty naahuł zrezygnawali z imknieńniaŭ da raźwiazki hetych pryncypowych pytańniaŭ. Ci-ž tolki ŭ hetych kwestyjach čaławiek moža skazać ignoro, nia wiedaju?

Siańniašniaja wieda i nawuka błytajecca ŭ biezkaniečnym labiryncie nia-wiedy. Nia tolki nia wiedajem, što dzieicca ŭ mižplanetarnym prastory i na inšych planetach, ale nia wiedajem usich złučywaŭ pryčynowych wakruh nas. Kožnaja halina eksperymentalnaje nawuki, medycyna, biolohija, chimija, fizyka i h. d. u mnohich wypadkach pasłuhoŭwajecca niawiedaj — stawić hipotezy i ŭ ich wieryć. Wieryć takoj samaj wieraj što da swaje istoty, jak relihija. Pozytywisty anhielski James (Džems) piša zusim ščyra ab niawiedzie i wiery nawuki: «Moh-by ja zaniać stanowišča wučonaha znachara i ŭdawać, što niemašaka inšaje rečaistaści jak tolki świet našych uražańniaŭ dyj nawukowych pradmietaŭ i praŭ. Adnak za kožnym razam, kali hetak dumaju, čuju nutranoha wučyciela, jaki zaraz šepča mnie na wucha — «nonsens». Jon jość nonsensam, na't tady, kali jaho upryhožym imiam nawukowaści. Całaść dośledaŭ, kali ich razhladaju jak žywuju rečaistaść, pchaje mianie niastrymana da wychadu z ciesnych miežaŭ nawuki. Niama sumliwu, što świet rečaistaści jość zbudawany inakš i bolš skamplikawany, čymsia dumaje nawuka».

I hetaja niawieda, nawukowaja wiera, nia jość zahanaj. Jana jość tworčym dziejnikam da poŭnaha biezpasiaredniaha paznańnia kožnaha bytu.

Zusim biezrazumna haworać usie materyjalisty, što jany ničoha na wieru nie pryjmajuć. Ляžyć tut wialikaja niedarečnaść.

Nawuka nie dachodzić eksperymentalna da paznańnia šmatlikich bytaŭ. Pa pierša, što pradmiet našaha paznańnia jość časta niepaznawalny i eksperyment adpadaje, nahlad nia moža wyjawić usich pryčyn i tolki možam stawić dapuščeńni. Pa druhoje skamplikawanaść samaha pradmietu jość tak wialikaja, što niemahčyma skazać tak abo nie. Za prykład mohuć być fakty z socyjolohji, fizyki, astronomji, mineralohji i h. d.

Pamiž tak i nie ležyć wialiki prastor paznańnia pry pomačy wiery, nawukowaj niawiedy. Dumańnie musić dziela hetaha ŭ kožnuju chwilinu rabić wybar pamiž ćwierdžańniem a nehacyjaj, inakš kažučy, paznańnie mieścić u sabie akty wiery, a praz wieru ŭ swaich apošnich krynicach sutykajecca z relihijaj.

Relihija z druhoha boku nia wisić u pawietry. Jana arhanična łučycca z usimi wysnawami eksperymentalnaje nawuki i pry pomačy rozumu imkniecca paznać zahadku najwialikšuju, pieršuju prapryčynu ŭsiaho isnawańnia.

Usio roŭna jak my nazwiem relihiju, teistyčnaj ci ateistyčnaj, imknieńni jaje buduć adnolkawy: dać adkaz, jakoj jość racyja isnawańnia čaławieka.

Biazbožniki adkidajučy Boha — Boha šukajuć. Adwiečnaje isnawańnie Boha — bytu razumnaha, świedama kirujučaha świetam i jaho Twarca jość dla čaławieka dapuščeńniem mała zrazumiełym, ale taksama mała zrazumiełym jość adwiečnyja niejkija ślapyja siły natury, ułaściwaści jakich dawiaści mieli-b da paŭstańnia suświetu šlacham pastupowaha raźwićcia.

Pramateryja ci praenerhija jość hetaj pryčynaj usich rečaŭ, inakč kažučy, tym boham, katoraha prymajuć na wieru, biaz eksperymentalnych doślедаŭ hetak zw. biazbožniki. Usie jany śmiajucca z wiery i relihji inšych a sami wierać u swajho boha — pramateryju ci praenerhiju. Čym tady prapryčyna boh — biazbožnikaŭ rožnicca ad Boha ludziej wierujučych, ad chryścijanskaha Boha, jak pryčyny ŭsich rečaŭ.

Jon rožnicca swajej nierazumnaściaj. Boh chryścijanski jość pryčynaj razumowa i teleolohična dziejučaj, boh «niawierujučych» — heta ślapaja natura iz swaimi ŭłaściwaściami, katoraja maje ewalucyjaj wytwaryć rožnyja wypadkowyja kombinacyji. Tut ležyć clou całaje sprawy. Kali haworym ab kaniečnaści wybaru pamiž swietahladam biazbožnym i zbožnym, to pieradusim nia jdzie ab zrazumieńnie sutnaści pryčyny ŭsich rečaŭ, bo hetaje zrazumieńnie i paznańnie nam jość niedastupna, ale idzieć ab wybar dapuščeńnia, ci pryčyna dzieiła na woślep, niaświedama, ci była razumnaja, świedama imknučaja da namiečanaje mety. Wybar jość aktam našaje woli pa-

miž wieraj u ślapyja, niaźmiennyja siły pryrody — jak prapryčyny isnawańnia świetu, a wieraj u celowa dziejučuju Istotu Wyšejšuju, zdolnuju da stwareńnia suświetu.

Wola dalej jość uładaj našaha ducha (potestas hominis) i z siabie ślapaja (per se coeca). Wola razumnaja, a tolki takaja jość dastojnaja čaławieku, pawinna być pad kiraŭnictwam rozumu. I hety rozum dakazywaje, što świet jak skutak dziejańnia prapryčyny jość razumna i teleolohična naładžany. Razumny skutak świedčyć ab razumnaj pryčynie. Rozum dalej dakazywaje ŭ wolnym wybary pamiž wieraj u ślapyja siły pryrody a wieraj u Istotu Razumnuju, u Byt absalutny, jak pryčynu ŭsich rečaŭ, wola pawinna pajści za hetaj apošniaj.

I tak wiera nia jość prociŭstaŭleńniem wiedy. Wiera jość logičnym *prius nawukowaha paznańnia.* Hipoteza, wiera ŭ praŭdapadobnaść isnawańnia, prywodzić da paznawańnia, dośledaŭ i paznańnia per causas. Paznańnie adnych rečaŭ i faktaŭ daje padstawy da dalejšaha paznawańnia i hetaje paznawańnie jość tolki častkowaj našaj wiedaj. U dalejšym pachodzie dachodzim iznoŭ da wiery.

Relihija jość, možna skazać wykančeńniem ahramadnaha nawukowaha budaŭnictwa. Jana wieru tak ścisła źwiazanuju z nawukaj, aświačaje Wyšejšaj Praŭdaj i jasna pradstaŭlaje ŭsie tyja zahadki, u jakich błytajecca nawuka. Jasna stawić pierad čaławiekam jaho metu, srodki i sposaby dziejańnia.

Wiera nas wučyć dalej, što ŭ nastupnaj fazie raźwićcia čaławieka jon prybliziccа da štoraz bolš biezpasiaredniaha paznańnia ŭsich praŭd najbolš abstraktnych i siańnia niedastupnych.

Biezpadstaŭna tady jość dumańnie, što nawuka i wiera sabie prociŭstaŭlajucca. Pamiž adnej i druhoj naadwarot ścwiardžajem hłybokuju zaležnaść.

W. P.

ЗАБЫТАЯ ГАДАЎШЧЫНА 1588—1938

Ціха і спакойна на беларускім грунце мінае 350 гадаўшчына выхаду з друку трэцяй рэдакцыі так важнага памятніка нашай слаўнай мінуўшчыны, якім бязсумніву з'яўляецца Беларускі (літоўскі) Статут. Калі іншыя народы, каб падчыркнуць свае вартасьці, над дробнымі справамі робяць шмат шуму, часамі спэцыяльна выцягіваюць із гістарычных складаў дробныя дадатнія факты із свайго прошлага, штучна

ствараюць міф далёкасягаючай назад традыцыі, — у нас наадварот пераважае нейкая ненармальная скромнасьць, пануе тэндэнцыя да зьменшаньня ўсяго, што сьведчыць аб нас дадатня, што стаўляе нас на роўні з іншымі перадавымі народамі сьвету. Гэта бачым мы із адносін нашага грамадзянства да факту слуцкага паўстаньня, — гэтая хваравлівая скромнасьць выразна выглядае із факту пераходжаньня да парадку дзеннага над 350 ўгодкамі Белар. Статуту, ды з шмат якіх іншых праяваў сучаснага нашага жыцьця.

Нам здаецца, што падобныя адносіны частак, а што горш часамі і ўсяго нашага грамадзянства да фактаў, якія толькі сьведчаць на карысьць Нашага Народу, мець мейсца не павінны. Наадварот мы павінны об'ектыўна, ня кідаючыся ў крайнасьць, асьвятляць дадатнія і ад'емныя бакі, як сучаснага так і прошлага жыцьця Беларускага Народу, запазнаваць з ім нашае грамадзянства, выцягіваць з гэтага тыя ці іншыя вывады, вуцыцца на іх — тварыць, а фактычна ўваскрашаць багатую традыцыю Нашага Народу...

Беларусы, як ведама із гістарычных дадзеных, не заўсёды былі народам недзяржаўным. Быў час (XI—XVI стагодзьдзі) калі нашыя продкі цешыліся паўнатою самастойнага жыцьця, калі нашыя князі ў Полацку, Смаленску, Тураве і іншых гарадох Бацькаўшчыны супольна з народам на падставе абычаёвага права справядліва кіравалі княствамі і застаўлялі лічыцца з сваёю воляй суседнія народы. Прайшоў пэвен час і кончыўся пэрыяд удзельных княстваў. Наступіла пара лучэньня паасобных княстваў у адну, суцэльную Беларуска-Літоўскую дзяржаву, дэцыдуючую ролю ў якой на ўсіх адрэзках гаспадарсьцьвеннага жыцьця адыгрывалі нашыя продкі — Беларусы. З узростам тэрытор'яльным дзержавы, між іншымі ня менш важнымі праблемамі, зайшла патрэба ўзгодненьня абавязываючага звычаёвага права, рознага ў паасобных княствах, уняцьця яго ў адзіныя праўныя нормы, абавязываючыя на цэласьці Беларуска-Літоўскага Гаспадарства. Гэтак паўстае слаўны з назову Літоўскі, а ў сутнасьці рэчы Беларускі Статут. У сувязі з тым, што першы г. зв. Стары Літоўскі Статут з 1529 г. не задаволіў агулу беларускае шляхты, гэтая апошняя ўжо ў 1544 годзе, на берасьцейскім сойме дамагаецца да яго паправак на сваю карысьць. Да перагляду і ўнясеньня паправак дайшло аднак толькі на соймах ў 1564-65-1566 гадох. Аканчальна новая папраўленая рэдакцыя Статуту набірае праўнае сілы 1.III.1566 г. Гэтак паўстае другі Літоўскі Статут. Аднак і да другой рэдакцыі Статуту ў хуткім часе ў сувязі з Люблінскай вуніяй з Польшчай (1569 г.) былі ўведзеныя новыя папраўкі на Сойме ў Ваўкавыску (1584 г.). У 1587 годзе на элекцыйным сойме быў Статут на нова перагледжаны, зацьверджаны на каранацыйным Сойме ў 1588 годзе і выданы друкам па беларуску ў гэтым самым годзе ў Вільні, у друкарні Мамонічаў праз канцлера Льва Сапегу.

Усе тры Статуты былі выданы ў беларускай мове, якая тады была дзяржаўнай і дыплёматычнай мовай усходу Эўропы. З трох рэдакцыяў, апошняя, ад выдрукаваньня якой сёлета мінае 350 гадоў, бязумоўна